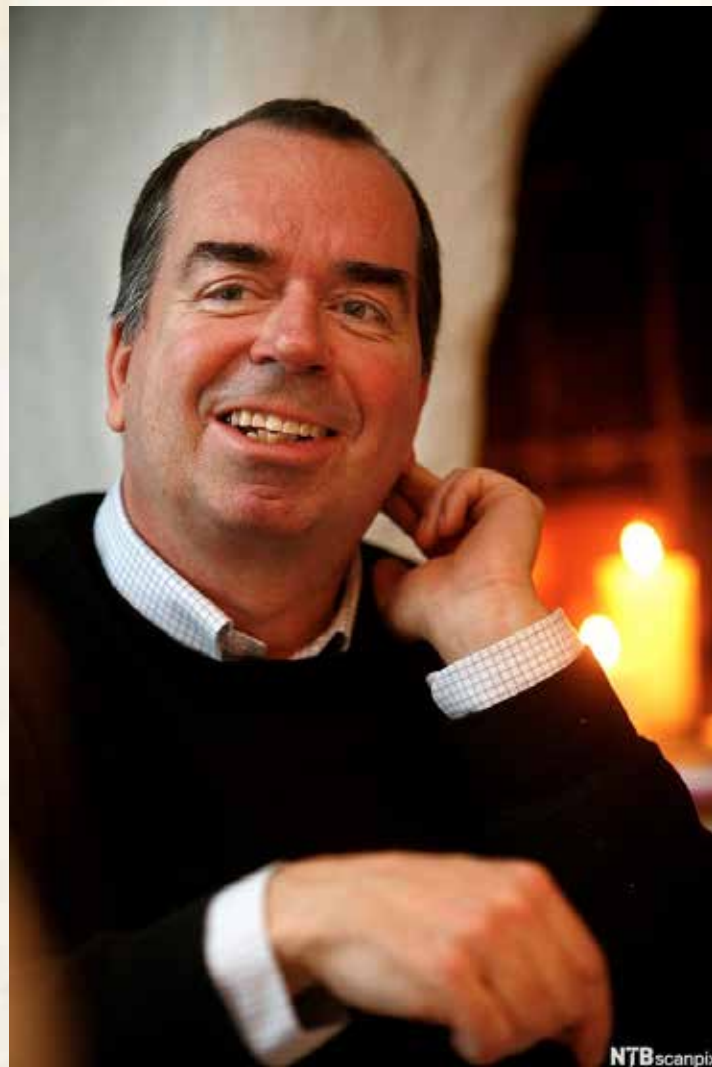

Forførereren

Jan Kjærstad – en postmoderne metafysiker?

☛ Betegnelsen postmoderne metafysiker kan virke som en selvmotsigelse. Postmodernisten hevder at «de store fortellingene» er døde – det finnes ingen absolutte sannheter. Metafysikeren leter derimot etter evige og allmenne sannheter.

☛ Jan Kjærstad stiller de helt store spørsmålene i sitt forfatterskap: Hva er et menneske? Hva får et menneskeliv til å henge sammen? Hva er virkelighet? Samtidig viser han seg som postmodernist når han insisterer på språkets makt og på fantasiens skaperkraft. Gjennom språklig lekenhet og utforsking av romanen som sjanger undersøker han forholdet mellom språket og virkeligheten.

Jan Kjærstad. Foto: Mattis Sandblad / VG / Scanpix

Hva er et menneske?

☛ Et grunnleggende spørsmål i hele Kjærstads forfatterskap er spørsmålet om hva det vil si å være menneske. Kjærstad bruker fortellingens språk og form til å formidle innsikt og gi mulige svar på dette spørsmålet. I bunnen ligger en tanke om at fortellinger kan skape identitet. Fortellinger kan skape mening og sammenheng i et liv som ellers kan virke fragmentert og styrt av ulike krefter i et globalt medie- og informasjonssamfunn.

Jan Kjærstad om romanen «Menneskets vidde»

Fra den store til de små fortellingene

☛ Jan Kjærstad er født i 1963 og oppvokst på Grorud i Oslo. Etter videregående utdanning på Oslo katedralskole studerte Kjærstad teologi ved Universitetet i Oslo. Teologistudiene er noe man tydelig ser spor etter i Kjærstads forfatterskap. Han skriver om livets store spørsmål, og han har referanser til ulike religioner i mange av tekstene sine.

☛ Men Kjærstad valgte å ikke jobbe som prest. Mot slutten av teologiutdannelsen besluttet han at han ønsket å skrive fiksjonstekster, og han debuterte med novellesamlingen *Kloden dreier stille rundt* i 1980. Gjennombruddet kom med romanen *Speil. Leseserie fra det 20 århundre* i 1982.

☛ Kjærstad er på mange måter en forfatter med et litterært program. I tillegg til å skrive romaner og noveller har han skrevet ulike essays og artikler om litteratur. I *Menneskets matrise* (1989), *Menneskets felt* (1997) og *Menneskets nett* (2004)

Jan Kjærstad fikk Nordisk råds litteraturpris i 2001. Her er han på vei til pressekonferanse sammen med sine døtre. Foto: Jan Tomas Espedal / Aftenposten / Scanpix

skriver Kjærstad såkalte *poetikker*, det vil si tekster om hva og hvordan litteratur bør være. Han har også vært redaktør for litteraturtidsskriftet *Vinduet*, i perioden 1985–89, og *Bøk*, sammen med Jon Fosse, fra 1993–1996. Han har på denne måten vært med på å prege norsk litterær debatt.

Død og kjærlighet

☛ *Homo Falsus eller Det perfekte mord* (1984) og *Rand* (1990) er eksempler på romaner som på mange måter er typiske for Jan Kjærstad. Forfatteren leker med ulike sjangre, og han leker med leseren. I begge romanene begår hovedpersonene drap, men romanene er ikke realistiske psykologiske portretter eller krimromaner. Kjærstad utnytter elementer fra krimromansjangeren til å formidle noe om hva det vil si å være menneske i en postmoderne virkelighet.

☛ *Homo Falsus eller Det perfekte mord* er en såkalt metaroman. Romanen tematiserer sin egen tilblivelse gjennom at fortelleren skriver om sin egen skriveprosess. Utover i romanen mister fortelleren kontrollen over sin egen fortelling, og mot slutten blir det uklart om fortelleren også er oppdiktet – av hovedpersonen han har

Foto: Jan Petter Lynau / VG / Scanpix

diktet opp. Det hele er både forvirrende og forførende. Kjærstad leker med forholdet mellom fiksjon og virkelighet i en roman

som går i kritisk dialog med ulike postmoderne forestillinger om sannhet, virkelighet og identitet.

☛ I *Rand* blir hovedpersonen satt til å etterforske drap han selv har begått. Nok en gang leker Kjærstad med elementer fra krimsjangeren, men hans prosjekt er ikke å lage et portrett av en uetisk drapsmann. Hovedpersonen er en representant for den ekstreme *postmoderne karakteren* – en karakter som er så fristilt fra de store fortellingenes moral og sammenheng at han ikke kjenner skyld eller ansvar for mordene han har utført. Han er et menneske uten moralsk kjerne eller etisk orienteringspunkt.

☛ Kjærstad utnytter her krimromanens struktur til å formidle noe om hvordan et menneske forsøker å skape orden og mening i en verden truet av kaos og meningsløshet. Det egentlige prosjektet, i

denne på flere måter utfordrende fortellingen, er å si noe om språkets makt, om menneskets skaperkraft – om fantasiens fantastiske egenskaper. Og nok en gang er Kjærstad opptatt av spørsmålet: Hva er et menneske?

☛ Romanen *Tegn til kjærlighet* fra 2002 er kanskje noe mindre typisk for Kjærstads forfatterskap. Romanen fikk også noe mer blandede kritikker. Romanen har ikke, som *Homo Falsus* eller *Det perfekte mord* eller *Rand*, noe kritisk prosjekt. Romanen er mer en hyllest til språket, til fantasien, til fortellingen – og til kjærligheten. Kjærligheten til fortellingen, til livet og til de andre – det vil si ens medmennesker.

☛ Andre kjente bøker av Kjærstad er blant annet romanene *Det store eventyret* fra 1987 og *Kongen av Europa* fra 2005. Kjærstad har også gitt ut bildebøker for barn i samarbeid med ulike illustratører.

Forfører, erobrer, oppdager – Jonas Wergeland

Det sammensatte individet i et komplekst mediesamfunn

☛ Med *Forfører* (1993), *Erobreren* (1996) og *Oppdageren* (1999) nådde Kjærstad ut til en stor gruppe lesere, både i og utenfor Norge. I 2001 fikk han Nordisk råds litteraturpris for *Oppdageren*. Trilogien er en fiktiv biografi om den oppdiktede tv-personligheten Jonas Wergeland og kan regnes som en klassiker i norsk postmodernistisk litteratur. Verket eksperimenterer med form, fortelle-teknikk, komposisjon og karakterbygging. Kjærstad leker med ulike sjangre, som blant annet biografi, dannelsesroman, erotisk fortelling og politisk satire.

Skuespilleren Jakob Oftebro som Jonas Wergeland under opptakene til tv-serien «Erobreren». Foto: Trond Solberg/VG / Scanpix

☛ De tre romanene har ulike fortellere. På den måten får vi se hovedpersonen Jonas Wergeland fra flere forskjellige perspektiver. Romanserien formidler historien om et oppstykket og fragmentert individ, noe som kan gjenspeile samtiden han lever i.

☛ I *Forfører* møter vi Jonas Wergeland idet han finner sin kone – hans store kjær-

lighet – drept i deres egen stue. Denne skjellsettende opplevelsen er utgangspunktet for fortellingene om Jonas' vei fra barndommen til hans suksess som programskaper og rikskjendis. Jonas er en moderne helt. Alt han tar i, blir til gull. Han forfører kvinner med sin «magiske penis», og han forfører et helt folk med tv-programmet sitt.

☛ I *Erobreren* blir bildet av Jonas nyanisert. De mørkere sidene ved helten fra *Forføreren* blir nå presentert, uten at vi på noen måte får et heldekkende bilde av hvem Jonas er. Vi sitter igjen med flere ulike, og like sanne eller sannsynlige, bilder av Jonas. I *Oppdageren* møter leseren Jonas idet han slipper ut av fengselet. Han ble dømt for drapet på Margrete, selv om det er uavklart om det er han som drepte henne.

☛ I tillegg til å være en lek med biografi-

sjangeren, er trilogien om Jonas Wer-geland et stykke norgeshistorie. Tv-programmet Jonas får suksess med, «Å tenke stort», er portretter av norske helter, eller

Om tv-serien «Erobreren» fra 2012. Hvordan kler du opp 80 skuespillere og mer enn 2000 statister når handlingen strekker seg over fire tiår?

rettere sagt – nordmenn som også har blitt helter i utlandet. Programmene er laget som tv-portretter av nordmenn med ambisjoner. Ulike personligheter, som for eksempel Sonja Hennie, Gro Harlem

Per Chr. Ellefsen som som lektor i matematikk under opptakene til tv-serien «Erobreren». Foto: Trond Solberg/VG / Scanpix

Brundtland og Henrik Ibsen, speiler Norge og den norske «folkesjela», noe Kjærstad leker med, undersøker og ironiserer over i sitt forsøk på å speile hva det vil si å være norsk. At Jonas heter Wergeland til etternavn, må også ses som en del av Kjærstads lek med store nordmenn – og hva det vil si å være norsk.

Eksperiment med fortellerperspektiv

☛ Jan Kjærstad er svært opptatt av hva slags fortellemåte og fortellerperspektiver den mediale verden vi lever i, bringer med seg. Massemediens hurtige glimt, de vekslende perspektivene i zappekulturen, trekkes inn i litteraturen. Det samme gjør samtidas enorme kilde til kunnskap og erkjennelse. Hvordan orientere seg i dette mylderet av informasjon? Hvordan skape identitet i denne vrimmelen av inntrykk?

☛ Romanene er komponert som mange små fortellinger, som ikke er bundet sammen av kronologi og kausalitet. Ofte kan årsak komme før virkning, slik at hendelser som skjer i ettertida på merkelige måter kan få betydning for hendelser som har gått forut. Og i og

Jan Kjærstad om teksten som en vev

med at de tre romanene har ulike fortellere, som formidler ganske ulike bilder av Jonas Wergeland, får vi mange ulike sannheter, eller sannsynlige versjoner, av fortellingen om tv-helten.

i

Kjærstad ser også seg selv som en slags forfører, gjennom sine grep som forteller. NRK Skole

☞ Man kan se komposisjonen i romanene som et slags svar på påstanden om at de store fortellingene er døde. Religion, modernitetens tro på framskritt, fornuft og frihet, og de store politiske ideologiene har alle feilet. I stedet må man bygge seg en forståelse av verden ut fra de små fortellingene. Et postmoderne individ er overlatt til seg selv i forsøket på å skape mening i mangfoldet som møter han. Dette er også prosjektet i fortellingene om Jonas Wergeland.

Hva skal vi gjøre med alt vi vet? Se Jan Kjærstad snakke om dette og romanen «Kongen av Europa» på «Først og sist» med Fredrik Skavlan i 2005

i

Tegneren Steffen Kverneland har laget tegneserie om Jonas Wergeland. NRK Skole

